

Muzealna wspólnota. Od Podyplomowego Studium Muzeologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego do Seminarium Muzealnego w Wielopolu Skrzyńskim

Bogata historia Wielopolszczyzny oraz duch związanego z tym miejscem Tadeusza Kantora od lat przyciągają do Wielopola Skrzyńskiego badaczy, artystów i krytyków sztuki zarówno z kraju, jak i z zagranicy. Postać artysty i Kantorówka – muzeum jego imienia – stały się jedną z pobudek do zorganizowania w Wielopolu zjazdu muzealników. Pomysł narodził się w Krakowie wśród studentów Podyplomowego Studium Muzeologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego rocznik 2019/2020. Wtedy i tam, w zacnych murach krakowskiej uczelni, wszystko się zaczęło: przyjaźń, spotkania i współpraca. Połączyły nas muzealnicze pasje i niedosyt bezpośrednich kontaktów spowodowany ograniczeniami w związku z pandemią choroby zakaźnej COVID 19. Punktem wyjścia stały się interesujące wykłady, niezwykle profesorowie, twórcze spotkania, praktyczne i bardzo pouczające wizyty w muzealnych pracowniach, ciekawe wystawy i wydarzenia. Słuchacze studium postanowili spotkać się w Wielopolu Skrzyńskim, aby zaprezentować wyniki swoich badań, podzielić się warsztatem pracy i podyskutować o wyzwaniach stojących przed współczesnymi muzeami. Tak narodziła się muzealna wspólnota, która od pierwszych spotkań w Krakowie po kolejne seminaria w Wielopolu Skrzyńskim konsekwentnie łączy pasję, wiedzę i przyjaźń. Jej działania wpisują się w żywą tradycję Kantorówki – miejsca, gdzie pamięć, sztuka i dziedzictwo spotykają się w twórczym dialogu.

Kantorówka – miejsce spotkań muzealników, absolwentów krakowskiej uczelni

Kantorówka to miejsce dawnej plebanii. Tutaj w 1915 roku w małym pokoiku w „cieniu kościoła” przyszedł na świat jeden z najwybitniejszych twórców XX wieku – Tadeusz Kantor. Tutaj wraz z siostrą Zosią i matką Heleną z Bergerów spędził swoje dzieciństwo. Na kanwie wspomnień z dziecięcych lat Kantor wyreżyserował spektakl *Wielopole Wielopole*, którego światowa premiera odbyła się we Florencji 1980 roku. W latach 1980–1989 przedstawienie zagrano w ponad 200 miejscach na świecie. W kościele parafialnym w Wielopolu Skrzyńskim spektakl został zaprezentowany 15 grudnia 1983 roku. *Wielopole Wielopole* było drugą po *Umarłej klasie* (1975) realizacją Kantora obrazującą koncepcję Teatru Śmierci. Idea ta zrewolucjonizowała myślenie o współczesnym teatrze, a sam spektakl rozślawił Wielopole Skrzyńskie na całym świecie.

Historia Kantorówki jako placówki muzealnej sięga 1996 roku, kiedy to dzięki staraniom Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Wielopolskiej im. Tadeusza Marii Kantora powstała Izba Pamięci wielkiego artysty. W 2006 roku przekształcona została w Ośrodek Dokumentacji i Historii Regionu Muzeum Tadeusza Kantora. Dzięki pozyskanym przez Gminę Wielopole Skrzyńskie środkom z funduszy unijnych udało się przeprowadzić generalny remont i zrealizować nowoczesne, multimedialne muzeum, które zostało ponownie otwarte 26 kwietnia 2019 roku. Na wszystkich etapach powstawania instytucji merytorycznego wsparcia udzielały Ośrodek Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora Cricoteka w Krakowie oraz Fundacja im. Tadeusza Kantora.

Kantorówka jest przede wszystkim muzeum biograficznym, skoncentrowanym na postaci i twórczości Tadeusza Kantora ujętych w kontekście historii regionu, z którego się wywodził i który go ukształtował ze szczególnym uwzględnieniem plebanii jako miejsca narodzin artysty. Autorką scenariusza, kuratorem i opiekunem merytorycznym wystawy poświęconej Kantorowi, która znajduje się na parterze muzeum, jest Małgorzata Paluch-Cybulska – kierownik archiwum Cricoteki. W najważniejszej sali muzealnej, gdzie Tadeusz się narodził i spędził pierwsze lata swojego życia, odtworzony został jego „pokój dzieciństwa”. Artysta próbował to miejsce zrekonstruować w sztuce teatralnej *Wielopole Wielopole* Teatru Cricot 2, przywołując na scenę wybrane przedmioty, członków rodziny oraz zapamiętane historie i odczucia. Obecnie znajdują się tutaj obiekty scenograficzne ze spektaklu, takie jak: stół, krzesła, walizka, szafa, łóżko, a nad nim krzyż. Z aplikacji multimedialnej wydobywa się głos Kantora. Jest to montaż wybranych fragmentów wypowiedzi artysty o dzieciństwie, o którym mówił jako o „śladach wyciśniętych w nim samym, które trwają do końca”. Wedle niego ten „odpamię-

tywany” świat dzieciństwa „jako jedyny zawierał całą prawdę w swej najbardziej delikatnej materii”¹.

Spektakl *Wielopole Wielopole* jest głównym tematem wystawy. Stanowi oś ekspozycji i zarazem punkt odniesienia dla pozostałych jej części. Dla regionu stanowi najważniejszą realizację Kantora, która rozślawiła Wielopole Skrzyńskie. Dlatego poświęcono jej oddzielną salę z ekspozycją obiektów ze spektaklu (kolekcja Cricoteki) oraz osobną aplikację multimedialną zawierającą kompendium materiałów dotyczących powstawania teatralnego dzieła. Całość uzupełnia monitor z prezentacją filmów dokumentalnych na temat Wielopola. Dla mieszkańców ten spektakl jest przedmiotem dumy i identyfikacji z artystą, *sui generis* „obiektem” tożsamościowym. 15 grudnia 1983 roku został zaprezentowany w tutejszym kościele parafialnym. Teatr Cricot 2 przyciągnął tłumy ludzi, głównie parafian, księży, a także ludzi kultury z całej Polski. Odebrany został bardzo gorąco, entuzjastycznie i na pewno emocjonalnie. Grany był przecież w miejscu nieoczywistym. Dzieło znalazło się w samej rzeczywistości – w Wielopolu. Po latach żona artysty Maria Stangret-Kantor tak wspominać będzie to wydarzenie: „Pamiętam też ten niezwykle dzień i wieczór, w którym *Wielopole* zawędrowało do samego Wielopola, jakby artysta pragnął zatrzymać je w pamięci miejsca”².

Il. 1. Salka z obiektami scenograficznymi ze spektaklu *Wielopole Wielopole*, Kantorówka, archiwum Kantorówki Ośrodka Dokumentacji i Historii Regionu Muzeum Tadeusza Kantora w Wielopolu Skrzyńskim

¹ Tadeusz Kantor - wspomnienie dzieciństwa spędzonego na plebanii w Wielopolu Skrzyńskim. Fragment nagrania audio wypowiedzi T. Kantora w trakcie spotkania artysty z publicznością w siedzibie Towarzystwa Higieny Psychiczej w Krakowie w grudniu 1988 roku. Zbiory Archiwum Cricoteki.

² Maria Stangret-Kantor, list z okazji otwarcia Kantorówki, Kraków, 27.05.1998 r. Archiwum Kantorówki, ODiHR Muzeum Tadeusza Kantora w Wielopolu Skrzyńskim.

W tej największej sali muzealnej na parterze, w której zachowano też i odrestaurowano oryginalną polichromię oraz zabytkowy piec kaflowy, znajdują się obiekty scenograficzne ze sztuki *Wielopole Wielopole*, przygotowane przez Bogdana Renczyńskiego z krakowskiej Cricoteki, byłego aktora Teatru Cricot 2. Na dużym ekranie można obejrzeć unikatowe dokumenty związane z wielopolskim spektaklem. Wśród nich film pt. *Ostatnia Wieczera w Wielopolu* Krzysztofa Miłkaszewskiego.

Dalszą część przestrzeni zajmuje czytelnia, w której udostępnione zostały liczne opracowania książkowe (często unikatowe wydania) na temat życia i twórczości Tadeusza Kantora. Na parterze znajduje się także sala projekcyjna, gdzie można obejrzeć zapisy filmowe sztuk teatralnych. Jest ona zarazem miejscem wykładów i spotkań. Autorka scenariusza opracowała też biografię artysty, drzewo genealogiczne, motywy wielopolskie w jego twórczości, oraz bezcenne liczne wypowiedzi audio. Przestrzeń na piętrze Kantorówki poświęcona jest historii i kulturze regionu. Znajdują się tutaj artefakty i dzieła sztuki opowiadające historię Wielopolszczyzny. Do najcenniejszych należą: obraz św. Juliana namalowany przez Tadeusza Kantora dla ks. Juliana Śmietany, portrety ks. Józefa Radoniewicza autorstwa Stanisława Bergera (Wuja Stasia – Zesłańca ze sztuki *Wielopole Wielopole*), ławka z Pstrągówki pochodząca ze szkoły, w której nauczał Marian Kantor (ojciec artysty) z oryginalnymi dziennikami klasowymi. Dość obszerną część kolekcji stanowią dzieła lokalnego artysty ludowego Romana Lipy, a także cenne muzealia związane z wielowiekową historią tutejszej parafii.

Z nowym otwarciem w 2019 roku pojawiły się nowe możliwości, wielkie marzenia i plany związane z Kantorówką. Plan działania muzeum zakłada równomierny rozwój na wszystkich polach aktywności instytucji, które mają sprawić, że stanie się ono nowoczesną placówką w pełni zaspokajającą oczekiwania społeczne, potwierdzi swój status w systemie ochrony dziedzictwa kulturowego, jak również będzie skarbnicą wiedzy o wybitnym synu tej ziemi – Tadeuszu Kantorze. Muzeum ze swej definicji to jednostka organizacyjna, której celem jest ochrona dóbr kultury, przechowywanie i udostępnianie zbiorów, upowszechnianie wiedzy o lokalnej historii w temacie nauki i sztuki, kształtowanie wrażliwości poznawczej oraz estetycznej. Aktywność tej instytucji koncentruje się w równej mierze na gromadzeniu, katalogowaniu, przechowywaniu, konserwowaniu i eksponowaniu dóbr kultury, jak również na prowadzeniu szerokiej działalności: kulturalnej, artystycznej, naukowej, edukacyjnej i wydawniczej. Połączenie tych ról, które określają współczesne, nowoczesne muzea, pozwala Kantorówce stać się swoistym żywym muzeum, miejscem wielu zdarzeń integrujących lokalną społeczność.

Już w XVIII stuleciu zdawano sobie sprawę z wagi działalności skierowanej do publiczności. Dostrzegano wartości kontaktu z dziedzictwem kulturowym. We Francji pod koniec wspomnianego stulecia pisano nawet, że muzeum nie jest zbiorem przedmiotów wystawionych dla zaspokojenia ciekawości, ale miejscem edukacji, gdzie kształtuje się smak artystyczny i potrzebę naukowego poznania.

W owym czasie postulowano demokratyczne wyrównanie szans społecznych właśnie przez łatwiejszy i szerszy dostęp do kultury. Faktycznie nastąpiło to dopiero na początku XX wieku, kiedy zdano sobie sprawę, że nie wystarczy udostępnić muzeum publiczności, ale trzeba także ułatwić odbiór zbiorów poprzez edukację³. Działalność edukacyjna, aktywny kontakt z odbiorcą poprzez lekcje muzealne, pielęgnowanie pamięci o Tadeuszu Kantorze, lokalnych artystach i wybitnych postaciach Wielopolszczyzny to ważniejsze punkty w szeroko pojętej działalności muzeum. Niezwykle istotna jest szczególna troska o zachowanie tradycji i kultury regionu oraz opieka nad zabytkami i ważnymi miejscami pamięci. Kantorówka pielęgnuje dziedzictwo, bada historię, ale też o niej opowiada, organizując konferencje, seminaria, wykłady i warsztaty dla mieszkańców. Kształtuje smak artystyczny, potrzebę naukowego poznania oraz ułatwia kontakt ze sztuką, kładąc szczególny nacisk na interakcje z jej odbiorcami.

I Seminarium Muzealne, 27–29.08.2021 roku

Absolwenci krakowskiego studium spotkali się w ostatni weekend sierpnia 2021 roku w czasie powolnego otwierania się instytucji kultury zamkniętych z powodu pandemii koronawirusa. Najważniejszym celem seminarium była wymiana doświadczeń naukowych i organizacyjnych, w tym zaznajomienie się z popandemicznym stanem kultury oraz wzajemne przedstawienie dokonań naukowych i edukacyjnych. Podsumowano sytuację, w której znalazła się kultura i muzealnictwo od momentu wybuchu epidemii wirusa COVID-19. W seminarium wzięło udział 18 muzealników z całej Polski: etnologowie, archeolodzy, historycy, historycy sztuki, edukatorzy. **Spotkanie obejmowało problematykę historii i kultury regionu, z którymi wiąże się postać urodzonego w Wielopolu Tadeusza Kantora. Jego twórczość łączyła historię i tradycję w awangardową formę, a nowatorstwo w dużej mierze wynikało właśnie z fenomenu historycznego i kulturowego Wielopolszczyzny. Te zaś znalazły trwale miejsce w twórczości artysty i do dziś przyciągają do „wiecznego miasteczka”⁴ ludzi kultury, nauki i sztuki.** Tematem przewodnim seminarium był Tadeusz Kantor i Wielopole Skrzyńskie, a także sama Kantorówka i próba podsumowania jej dotychczasowej działalności jako muzeum biograficznego, miejsca żywego, rozwijającego się i pielęgnującego swoje dziedzictwo. Przez trzy sierpniowe dni odbywały się wykłady, dyskusje, warsztaty dla mieszkańców. Muzealnicy zwiedzali Wielopolszczyznę i najciekawsze miejsca w jej okolicy.

³ E. Zduńczyk, *Człowiek w muzeum, czyli rzecz o edukacji, wychowaniu i rozrywce*, „Fides et Ratio. Kwartalnik Naukowy Towarzystwa Uniwersyteckiego” 2015, nr 1 (21), s. 170.

⁴ „Wieczne miasteczko” – tak nazywał Tadeusz Kantor swoje Wielopole Skrzyńskie, które straciło prawa miejskie w 1933 roku.

Pierwszy dzień seminarium rozpoczęły wykłady: *Kantorówka Ośrodek Dokumentacji i Historii Regionu Muzeum Tadeusza Kantora w Wielopolu Skrzyńskim jako miejsce, które sprzyja kontemplacji sztuki. Stara plebania praźródłem, miejscem pamięci, miejscem świadectwem* Ireny Walat - kierownik Kantorówki oraz *Wielopolanie upamiętnieni w kamieniu, metalu, drewnie...* dr Wioletty Pawlikowskiej z Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. W trakcie kolejnych sesji prelegenci skupili się na postaci Tadeusza Kantora. Karolina Skalska z Działu Widowisk Lalkowych Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi zaprezentowała temat *Bardzo kochałem Kantora. Tadeusz Kantor a scenografowie polskiego teatru lalek*, a Michał Hankus z Muzeum Krakowa. Oddział Kamienica Hipolitów referat *Kantor a demony mieszczaństwa*. Nie bez znaczenia była kwestia promocji rodzimych placówek i wymiana informacji o zbiorach archiwalnych i bibliotecznych oraz muzealnych. W tym kontekście niezwykle interesującym był m.in. wykład *Tadeusz Kantor w zbiorach Muzeum Krakowa* Eweliny Radeckiej - Rydlówka, Muzeum Krakowa.

Istotnym elementem wielopolskiego spotkania była integracja środowiska muzealników, wymiana doświadczeń z akcentem na promocje dobrych praktyk w muzealnictwie. W tym bloku tematycznym zaprezentowane zostały następujące zagadnienia: *Czy nagrywanie muzyki to zadanie dla muzealnika* Marty Derejczyk z Muzeum Etnograficznego Oddział Muzeum Narodowego we Wrocławiu, *Fenomenologia sacrum jako przedmiot ochrony muzealnika* dr Ewy Kozik z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, *Rzecz w muzeum. Z etnologicznej perspektywy* dr Małgorzaty Dubasiewicz z Muzeum Narodowego w Gdańsku Oddział Etnografii oraz *Prawda, mit i zaprzeczenie a rekonstrukcja architektoniczna* Olgi Budzan z Muzeum Etnograficznego Oddział Muzeum Narodowego we Wrocławiu. Cennym głosem w obszarze edukacji były wykłady *Nowe nurty w edukacji muzealnej na przykładzie działalności Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych* Moniki Sobczak z Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach, która szczególną uwagę poświęciła strategii edukacyjnej opartej na programie pedagogiki pamięci, opowiadając o muzeum partycypacyjnym, uczestniczącym w życiu społecznym. Natomiast Krzysztof Ciechanowski z Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie przedstawił referat pt. *Sytuacja ludności żydowskiej w Kraju Warty* z serii *Z Archiwum Muzeów w Chełmnie nad Nerem i w Żabikowie* (w opracowaniu tek edukacyjnych).

Niezwykle ważną częścią wielopolskiego zjazdu była interakcja z lokalną społecznością. Zorganizowane warsztaty teatralne, plastyczne i muzyczne skierowane do mieszkańców Wielopolszczyzny cieszyły się dużym zainteresowaniem. Uczestnicy poznali techniki animacyjne towarzyszące różnym rodzajom lalek i sami wykonali kukiełkę podczas spotkania *Teatr lalek jakiego nie znacie* z Karoliną Skalską. Następne warsztaty to *Wyhaftujmy Kantora* pod czujnym okiem Olgi Budzan z Muzeum Etnograficznego we Wrocławiu. Tu - jak mawiał Tadeusz Kantor - materiały codziennego użytku zaliczane do przedmiotów najniższej rangi

mogły stać się bezprzedmiotową materią, idealnie nadającą się do kształtowania. Na zwykłych kawałkach tkaniny – chusteczkach (zamkniętych w definicji przedmiotu biednego) mieszkańcy haftowali portrety Tadeusza Kantora. Sobotni wieczór mury Kantorówki wypełniły *Pieśni życia i śmierci* z Martą Derejczyk. W sali „Ostatniej Wieczery”, gdzie w 1983 roku śpiewano *Sto lat* Tadeuszowi Kantorowi i usłyszeć można *Psalm 110* (zachwyił się nim w Niedzicy i wykorzystał w *Wielopolu Wielopolu*), śpiewano pieśni początku i końca, które towarzyszą człowiekowi od narodzin do śmierci. Ożyła „stara plebania” melodiami, które niegdyś towarzyszyły tutejszym w najważniejszych momentach życia. W niedzielne popołudnie odbyły się warsztaty teatralne *Kara w kącie* Eweliny Radeckiej, inspirowane twórczością Tadeusza Kantora i Witolda Gombrowicza. Uczestnicy badali przeszczeń i jej możliwości oraz improwizowali działania teatralne, przekładając swoje doświadczenia na język teatru. Spotkanie było okazją do rozwijania świadomości ciała i wyzwiania spontanicznej kreatywności.

Seminarium towarzyszył wyjazd naukowy do zabytkowego, drewnianego kościoła pw. św. Mikołaja i Muzeum Parafialnego w Brzezinach, Parku Pamięci Zesłańców Sybiru w Nawsiu, Izby Regionalnej w Szufnarowej oraz największego schronu kolejowego w Stępinie z okresu II wojny światowej, wchodzącego w skład kwatery głównej Hitlera. Wielopolskie seminarium okazało się ważne dla samego miejsca, gdyż Kantorówka skorzystała z wiedzy i doświadczenia muzealników zarówno w sferze organizacyjnej i strukturalnej, jak również w zakresie badań nad historią regionu. Silne więzi i dobre relacje zaowocowały organizacją wspólnych inicjatyw i projektów w przeciągu kolejnego roku. Wydarzenie przyniosło korzyści mieszkańcom (warsztaty, wykłady, atrakcje), a także muzealnikom, którzy zaczerpnęli z wielowiekowej historii i bogatych tradycji „wiecznego miasteczka”.

To był fantastyczny czas podsumowań, przemyśleń i refleksji nad tym, jak zmieniło się życie zawodowe absolwentów po ukończeniu studium muzeologicznego w Krakowie. Ważnym punktem była dyskusja panelowa, podczas której poruszono m.in. tematy działalności macierzystych instytucji czy sposoby prezentacji zbiorów poprzez platformy internetowe, a także inicjatywy w sieci w okresie trwania epidemii COVID-19 i związanego z nią całkowitego lockdownu.

II Seminarium Muzealne „Historie nielokalne”, 26–28.08.2022 roku

Drugie seminarium było kontynuacją wątków z roku poprzedniego, jak również poruszone zostały nowe tematy i zagadnienia. Ponownie odbyły się wykłady, dyskusje oraz warsztaty, zwiedzano Wielopolszczyznę i najciekawsze miejsca w okolicy. Muzealników przywitał tańcem i śpiewem tutejszy Zespół Regionalny Wielopolanie oraz Kapela Ludowa WieloPOLKA. Niewątpliwą atrakcją była prezentacja jednego z ciekawszych „obiektów historycznych” regionu – „bębna

Sobieskiego”. Pokaz przygotowali strażacy z Ochotniczej Straży Pożarnej, którzy kontynuują najstarszą tradycję Wielopola Skrzyńskiego nazywaną *meusem*⁵. Każdego roku w Niedzielę Wielkanocną mieszkańcy wychodzą na Wzgórze św. Jana Nepomucena, potem dalej na cmentarz choleryczny, bębniąc i śpiewając pieśni do św. Rozalii, by chroniła ich przed zarazami. Muzealnicy zwyczajem Wielopolan bębni i śpiewali na wzgórzu, z którego rozciąga się najpiękniejszy widok na „wieczne miasteczko” Tadeusza Kantora.

Drugie seminarium zostało objęte patronatem Stowarzyszenia Muzealników Polskich. Uczestniczyli w nim m.in. muzealnicy z Oddziału Podkarpackiego SMP z prezesem Bogdanem Kaczmarem – dyrektorem Muzeum Okręgowego w Rzeszowie, który w słowie wstępnym nakreślił rolę stowarzyszenia oraz problemy współczesnego muzealnictwa, a także cele na najbliższe lata. Gościem honorowym był prof. dr hab. Jan Świąch – ikona polskiego muzealnictwa, etnolog i antropolog kulturowy, profesor nauk humanistycznych, wykładowca Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Jagiellońskiego, dziekan Wydziału Historii UJ. Wygłosił pamiętne i budujące przemówienie do uczestników seminarium, wskazując m.in.:

Dzisiaj główne miejsce polskiego muzealnictwa jest tutaj w Wielopolu Skrzyńskim [...] dzisiaj najważniejsze muzeum, najważniejszy punkt na mapie polskiego muzealnictwa jest właśnie w Wielopolu. Można w Wielopolu robić wielkie i niezwykle ważne zdarzenia, bo dzisiaj określenie „prowincja” jest pojęciem mentalnym, a nie geograficznym⁶.

Wykłady zamknięto w ramach czasowych kilku sesji powiązanych tematycznie, a także odnoszących się do historii Wielopola lub działalności muzeów, z których pochodzili prelegenci. Pierwszą sesję rozpoczęła dr Wioletta Pawlikowska referatem *Spuścizna naukowa ks. Juliana Śmietany*, przedstawiając sylwetkę oraz dokonania naukowe wielopolskiego proboszcza, który na trwałe zapisał się w pamięci Wielopolan, a dzięki przyjaźni z Tadeuszem Kantorem również w historii światowego teatru. *Losy Józefa Jareckiego – malarza i jeńca wojennego* to kolejny referat Moniki Sobczak i Piotra Jędorowicza z Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach. Przedstawili w nim biografie majora artylerii Wojska Polskiego, pochodzącego z niedalekiej Szufnarowej (pow. strzyżowski), przetrzymywanego w obozach jenieckich Wehrmachtu podczas II wojny światowej. Dr Małgorzata Dubasiewicz przygotowała wystąpienie pt. *Obraz w rytuale. Charakterystyka postaw wobec wizerunków w kulturze typu ludowego*, opierając się na przykładach procesji wiosennych z XIX wieku i początku XX wieku.

Kolejne referaty – Moniki Bober z Muzeum Okręgowego w Rzeszowie *Od izby pamięci po samorządową instytucję kultury. Szanse, zagrożenia – perspektywy* oraz

⁵ I. Walat, *Meus. Wielkanocne bębienie w Wielopolu Skrzyńskim*, w: *Tradycja wielkanocnego bębnienia w Polsce*, red. J. Adamowski, Kazimierz Dolny 2023, s. 99.

⁶ Prof. dr hab. Jan Świąch, fragment przemówienia podczas II Seminarium Muzealnego w Wielopolu Skrzyńskim, 27.08.2022 r.

Eweliny Radeckiej *Przyjdź chochole na Wesele. O wiechciu słomy z Bronowic Małych* – były poświęcone historii powstania tradycji osadzania chochoła (uroczystego okrywania krzewu róży snopkiem słomy). Pierwsze osadzanie chochoła miało miejsce z okazji otwarcia muzeum w Rydlówce w 1969 roku, w rocznicę słynnego wesela Jadwigi Mikołajczykówny i Lucjana Rydla. To symboliczne działanie w ciągu kilkudziesięciu lat przekształciło się w coroczne wydarzenie, przyciągające do muzeum tłumy gości. Michał Hankus wystąpił z wykładem *Koronka klockowa – mity, tradycja, sztuka współczesna*, próbując odpowiedzieć na następujące pytania: ile „Krakowa” mieści się w pojęciu krakowskiej koronki klockowej? Jak mit i tradycja łączą się obecnie z modą na reaktywację tradycyjnego rzemiosła? W jaki sposób koronka, sama technika i efekt „pajęczyny” stały się inspiracją dla wielu artystek, które w swoich pracach zaczęły wykorzystywać dziedzictwo i nowoczesne podejście do materiału?

Warsztaty przygotowane dla mieszkańców Wielopola Skrzyńskiego wzbudziły duże zainteresowanie. Wielopolanie, podobnie jak w poprzednim roku, licznie przybyli na *Pieśni stąd*, prowadzone przez Martę Derejczyk. O tym *Jak nas widzą, czyli od stroju do kostiumu*, opowiadała Karolina Skalska. Wspólnie oglądano kostiumy Tadeusza Kantora, Joanny Braun czy Alego Bunscha. Potem wszyscy z zapalem przystąpili do stworzenia własnych projektów. W warsztatach hafciarskich *Z kolekcji rodzinnej* Olga Budzan wprowadziła uczestników w świat pięknych haftów, udowadniając, że haftowanie to technika, która uczy koncentracji, relaksuje i sprzyja rozmowom, nie wymaga przy tym ani specjalistycznego sprzętu, ani drogich materiałów. Podczas zajęć można było wykonać haft, jak też skopiować dawne wzory makatkowe z różnych stron Polski.

W twórczej atmosferze upłynęło drugie seminarium, a obecność prof. Jana Świącha z Uniwersytetu Jagiellońskiego dodała absolwentom tej krakowskiej uczelni pewności i wiary w sens dalszych spotkań. Wielopolskie zjazdy zaczęły nabierać większego znaczenia nie tylko dla samych uczestników, ale też odbijały się szerokim echem w środowisku polskich muzealników, przyciągając nowych prelegentów i słuchaczy.

III Seminarium Muzealne „Uzmysławianie muzeum”, 25–27.08.2023 roku

Tematem przewodnim trzeciego spotkania w 2023 r. było *Uzmysławianie muzeum*. Rozmawiano o dostosowaniu istniejącej oferty muzealnej do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, m.in. ruchową, intelektualną, osób z dysfunkcją wzroku i słuchu. Dyskutowano o rozwiązaniach wprowadzonych przez poszczególne instytucje kultury, o kompleksowych zmianach architektonicznych, ale też o przekształcaniach, które można wprowadzić, nie ponosząc wielkich kosztów.

Oddział Podkarpacki Stowarzyszenia Muzealników Polskich kolejny raz udzieliło wsparcia finansowego i merytorycznego. Gośćmi honorowymi seminarium byli prezes stowarzyszenia Bogdan Kaczmar i prof. Stanisława Trebunia-Staszal – etnolożka, regionalistka, zajmująca się m.in. etnografią Karpat, dziedzictwem kulturowym, etnohistorią, kierownik Podyplomowego Studium Muzeologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Fragment przemówienia profesor skierowanego do uczestników seminarium, jednocześnie absolwentów studium wybrzmiał szczególnie:

Cieszę się, że ta wspólnota, która zaczęła tworzyć się w Krakowie w 2019 roku, trwa nadal i tak twórczo się rozwija. To dla nas wielka radość i wielka satysfakcja. [...] Drodzy Państwo, już teraz serdecznie gratuluję tego wyjątkowego przedsięwzięcia, jakim jest seminarium wielopolskie. Dziękuję za Wasze zaangażowanie i za Wasze muzealne pasje. Odnosząc się zaś do tematu seminarium, chciałabym przywołać słowa Piotra Majewskiego, który w swym artykule na temat kształcenia kadr muzealnych, pisał: „Dzisiaj uformowany historycznie muzealnik powinien być człowiekiem wielu talentów, umiejętności i zarazem miłośnikiem wielu muz”. Te słowa były wypowiedziane z nutą ironii, aby uwydatnić dysproporcje między oczekiwaniami, wymaganiami, jakie stawia się dziś muzealnikom, a realiami, w jakich pracują. Ale te słowa można też odczytać nieco inaczej, jako pochwałę muzealnictwa i pochwałę profesji muzealnej. Bo muzealnik to wyjątkowy człowiek, człowiek wielu talentów i umiejętności, to zarazem wnikliwy obserwator, badacz, narrator, twórca, opiekun zbiorów, który z troską pochyła się nad obiektami i dziedzictwem, wydobywa z tych obiektów kryjące się w nich historie i tworzy nowe opowieści. Opowieści o przeszłości, ale też o współczesnym świecie, w którym żyjemy”⁷.

Podobnie jak w roku ubiegłym wykłady podzielono na sesje tematyczne, tym razem związane z kwestią dostępności oraz codzienną pracą muzealników. Dr Wioletta Pawlikowska powróciła do biografii tutejszego prałata w referacie *Wielopole, Tadeusz Kantor (1915–1990) i ksiądz Julian Śmietana (1908–1995)*. Michał Hankus opowiadał o Tadeuszu Kantorze oraz twórcach przecierających drogę współczesnym pokoleniom artystów. Temat jego prelekcji brzmiał: *Krakowskie laboratorium sztuki – Kantor oraz nurty, grupy i indywidualności artystyczne II połowy XX wieku*. Ewelina Radecka w wystąpieniu *Kultura ludowa w sztuce Młodej Polski na przykładzie twórczości Włodzimierza Tetmajera* skupiła się na analizie okresu Młodej Polski, wskazując sposoby przenikania się i wzajemnego oddziaływania na siebie sztuki oraz kultury ludowej. *Koszula i krzyż. Praktyki lecznicze i płatnicze w kulturze wsi XIX i pocz. XX w.* to tytuł wykładu dr Małgorzaty Dubasiewicz. W tym roku zainteresowała słuchaczy zwyczajami praktykowanymi wśród mieszkańców dawnej wsi, gdzie poza „dekorowaniem” obrazów kolorowymi wstęgami oraz sukienkami, funkcjonowała praktyka oplatania krzyży i figur niefarbowanymi koszulami lub chustami.

W kolejnych sesjach wystąpili: Alicja Przystańska z Ossolineum, Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, z referatem *Mocium Panie! Czyli*

⁷ Dr hab. Stanisława Trebunia-Staszal, prof. UJ, fragment przemówienia z 26.07.2023 r. wygłoszonego podczas III Seminarium Muzealnego w Wielopolu Skrzyńskim.

lwowsko-wrocławskie związki *Fredry z Ossolineum*, oraz Monika Sobczak z Uniwersytetu Opolskiego z prezentacją pt. *Jadwiga Suffczyńska – pielęgniarka i działaczka PCK*. Piotr Jędorowicz, w wystąpieniu *Jestem artystą, gryzę gwoździe...* *Szkic do biografii Stanisława Radwana*, przedstawił biografię, która z jednej strony stanowi doskonałą ilustrację złożonych losów obywateli polskich w okresie XX wieku, a z drugiej wymyka się standardowym martyrologicznym narracjom, stanowiąc gotowy scenariusz filmowy. Dr Marzena Baum Gruszowska z Muzeum Regionalnego w Pilźnie przyjrzała się niezwykle ważnej roli, jaką pełnią muzea w swoich miejscowościach w referacie *Lokalne muzeum w globalnym świecie – miejsce Muzeum Regionalnego w Pilźnie na kulturalnej mapie regionu*. W tym temacie zabrał też głos Krzysztof Starczewski z Muzeum Ziemiaństwa w Dąbrowie, w prezentacji *Muzeum Ziemiaństwa w Dąbrowie jako przykład ocalenia dziewiętnastowiecznego założenia dworsko-parkowego*.

Jak zawsze uwagę zwróciła różnorodność podjętych zagadnień i interdyscyplinarny charakter seminarium, choć zgodnie z tematem przewodnim najczęściej miejsca poświęcono dostępności w kulturze. Niezwykle ważnym głosem w tym obszarze było wystąpienie Jakuba Studzińskiego – historyka, muzealnika, głównego specjalisty ds. edukacji kulturowej, koordynatora programu „Małopolska. Kultura Wrażliwa” w Małopolskim Instytucie Kultury w Krakowie. Studziński oraz Barbara Pasterak przygotowali wykład pt. *Inkluzywność w kulturze – podsumowanie badań*, w którym przedstawili szczegółowo wyniki badań nad tytułowym zagadnieniem. O rozwiązaniach w zakresie dostępności w macierzystych placówkach rozprawiali kolejno: Katarzyna Lubas – dyrektor Muzeum Dobranocek w Rzeszowie, w wystąpieniu pt. *Prezentacja rozwiązań Muzeum Dobranocek w Rzeszowie w zakresie dostępności wystawy stałej oraz oferty edukacyjnej instytucji*, oraz Tomasz Pietrucha z Ośrodka Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora Cricoteka w Krakowie: *Cricoteka – zmierzanie ku inkluzywności*. Warsztaty dla muzealników pt. *ABC muzealnej pomocy dotykowej* w zakresie tworzenia tyflografik, czyli wypukłych tablic lub przestrzennych modeli służących osobom z dysfunkcjami wzroku, przygotowała Olga Budzan.

Jak co roku nie zabrakło propozycji dla najmłodszych. Sebastian Wawrzusiak z Muzeum Dobranocek w Rzeszowie poprowadził warsztaty pt. *Dobranockowa zabawa na 102 w 60. urodziny Bolka i Lolka*. Dzieci poznały bohaterów popularnych dobranocek oraz dowiedziały się, jak dawniej powstawały filmy animowane. Zajęcia odbyły się w formie zabaw interaktywnych oraz konkursów z wykorzystaniem różnorodnych pomocy naukowych i dotykowych replik postaci z wieczorynek. Pojawili się bajkowi bohaterowie, z którymi uczestnicy warsztatów pozwali do pamiątkowych zdjęć.

Justyna Niepokój-Gil z Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej uczyła, jak wykonać elementy tradycyjnego wystroju chaty z przełomu XIX i XX wieku, na spotkaniu zatytułowanym *Cała izba przystrojona... – kwiatowe girlandy, wycinanki*.

Puścić wodze wyobraźni i spędzić czas w twórczej atmosferze można było na spotkaniu z Karoliną Skalską i *Fantastycznymi światami Wacława Kondka*, ceniowego malarza, rzeźbiarza i scenografa. Nie zabrakło radosnych chwil z Martą Derejczyk na *Śpiewajce w podróży*. Młodszy i starsi poznali piosenki z dawnych lat. Warsztaty każdego roku cieszą się ogromnym zainteresowaniem. Coraz częściej przyjeżdżają mieszkańcy z odległych miasteczek, przy okazji korzystając z ciekawych wydarzeń-koncertów, występów tanecznych, spektakli teatralnych i innych form artystycznych.

Wielopole ma bogate tradycje chóralne, działają tu trzy chóry mieszane i jeden męski. Tym razem w ramach seminarium wystąpił chór mieszany „Gloria” z Brzezin w *Koncerte na balkonie*. Muzycy zaśpiewali pieśni maryjne i kilka autorskich utworów. Zachód słońca, ogród Kantorówki i muzyka, która niosła się po uliczkach dawnego miasteczka, tworzyły niezwykły nastrój.

Korzystając z zaproszenia dyrektora Tomasza Czapl, muzealnicy wyjechali gościnnie do Muzeum Regionalnego w Dębicy, spacerowali Śladami dębickich Żydów z regionalistą Ireneuszem Sochą. Zwiedzanie rodzinnej miejscowości Krzysztofa Pendereckiego zakończono w synagodze nowomiejskiej.

IV Seminarium Muzealne „Muzealne Pasje”, 30.08.–1.09.2024 roku

Czwarte seminarium było wyjątkowe, ponieważ stało się okazją do podsumowania obchodów jubileuszu 50-lecia Podyplomowego Studium Muzeologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Honorowy patronat nad wydarzeniem objął dziekan Wydziału Historycznego UJ prof. dr hab. Stanisław Sroka. Nie zabrakło tortu, kwiatów, serdecznych życzeń i gratulacji, które przyjeły od uczestników prof. Stanisława Trebunia-Staszela, prof. Jan Świąch i Anna Popławska z Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Jagiellońskiego. W imieniu swoim i władz uczelni podziękowali muzealnikom za pielęgnowanie pasji muzealnych, pogłębianie wiedzy i utrzymanie kontaktów nawiązanych na studiach w Krakowie, deklarując dalsze wsparcie dla wielopolskich spotkań. Zwieńczeniem jubileuszu był wykład prof. Stanisławy Trebuni-Staszela oraz prof. Jana Świącha pt. *Muzealnictwo i muzeologia w programach szkolnictwa wyższego. Przykład Uniwersytetu Jagiellońskiego. Problemy i wyzwania*.

Jak zawsze podczas zjazdu można było wysłuchać interesujących referatów. Efekty swoich prac badawczych, dociekań i muzealnych pasji przedstawili: dr Małgorzata Dubasiewicz *Wybrane aspekty, recepcja twórczości Józefa Chełmowskiego – notatki z badań terenowych*, dr Marcin Gawryszczak z Centralnego Muzeum Włókniennictwa w Łodzi *Źródła pozyskiwania obiektów*, dr Marzena Baum-Gruszowska *Radość gromadzenia. Kolekcja archiwalnych kart pocztowych z architekturą miasta*

w zbiorach Muzeum Regionalnego w Pilźnie, Joanna Strońska-Przybyła z Muzeum Zamkowego w Pszczynie *Lubię grzebać w starych dokumentach. Kiedy kończy się praca, a zaczyna pasja – refleksje muzealniczek z Muzeum Zamkowego w Pszczynie*, dr Tomasz Suma z Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu *Album marek Leona Reynela – pasja odkrywania*, Alicja Przystańska *Profesor Mieczysław Gębarowicz – pasja czy poświęcenie*, Kamil Kopek z Rydlówki, Muzeum Krakowa *Jan Bulas – malarz kwiatnych polichromii w Rzepienniku Biskupim*, Piotr Jędorowicz *Oto Ja posyłam wysłańca mego przed Tobą... Nieznana historia brytyjskiego kapelana, jeńca Stalagu VIII B Lamsdorf*, dr Ewa Kozik *Muzeum Drukarstwa w Cieszynie jako przykład działania muzeum niestatutowego*, Krzysztof Ciechanowski *Nigdy wojny. Tematyka martyrologiczna w twórczości Józefa Gosławskiego*. Nie zabrakło fantastycznych warsztatów: *Damskie-męskie. Pieśni tradycyjne w życiu kobiet i mężczyzn na wsi* Marty Derejczyk, *Pasje filmowe – przygoda z Reksiem* Sebastiana Wawrzusiaka, *Forma i faktura*. Lech Kunka *Karoliny Skalskiej, Osobista kolekcja słów* Justyny Droń z Ośrodka Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora Cricoteka w Krakowie. Wieczory wypełniały tradycyjne pieśni regionu i wspólne muzykowanie z rodzinami Świętoniów z Brzezin i Zapałów z Małej. W kantorowskim Wielopolu nie mogło też zabraknąć akcentów teatralnych. W sali widowiskowej domu kultury wystawiono spektakl pt. *Wojenka* w reżyserii Joanny Baran-Marczydło, w wykonaniu tutejszego teatru „O Kant Sceny Potłuc”. Czwarte seminarium zainaugurowała prezentacja projektu naukowego Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej nagrodzonego Grand Prix Sybilla. Efekty trzyletnich badań oraz publikację *Las w życiu i kulturze mieszkańców Rzeszowszczyzny* przedstawiła dr Jolanta Dragan. Kolbuszowskich akcentów było więcej: w świat dzieciństwa zaprosiła wszystkich Justyna Niepokój-Gil z warsztatami pt. *Malowany konik – świat drewnianych zabawek*. Seminarium zakończyło się wyjazdem naukowym do Parku Etnograficznego Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej. Muzealnicy zwiedzali dawną wieś lasowiacką według jednej z tras tematycznych „Las, ojciec nasz...”.

Cztery kolejne seminaria w Wielopolu Skrzyńskim stworzyły wyjątkową przestrzeń do wymiany doświadczeń, refleksji nad historią i kulturą regionu oraz pogłębiły więzi między absolwentami Podyplomowego Studium Muzeologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pierwsze spotkanie pozwoliło uczestnikom ocenić sytuację kultury po pandemii, zaprezentować swoje dokonania naukowe i edukacyjne oraz nawiązać bezpośredni kontakt z lokalną społecznością, w tym poprzez warsztaty teatralne, plastyczne i muzyczne. Był to czas podsumowań i dyskusji nad wyzwaniem współczesnego muzealnictwa, który zaowocował nowymi inicjatywami i projektami. Drugie seminarium pogłębiło integrację środowiska muzealników, jednocześnie wprowadzając nowe wątki – tradycje Wielopolszczyzny, lokalne obrzędy i ich historyczne znaczenie. Obecność wybitnych gości naukowych dodała uczestnikom pewności i motywacji do dalszych działań. Trzecie spotkanie

skupiło się na dostępności kultury i muzeów dla osób z niepełnosprawnościami oraz na innowacyjnych rozwiązaniach edukacyjnych. Połączyło naukowe refleksje z muzyką, teatrem i regionalnymi zwyczajami. Pokazało, jak interdyscyplinarna wymiana doświadczeń może wpływać na praktykę muzealną i rozwój lokalnej oferty kulturalnej. Czwarte seminarium stanowiło uroczyste podsumowanie pięćdziesięcioletniej historii Podyplomowego Studium Muzeologicznego UJ, łącząc jubileuszowe obchody z prezentacjami projektów badawczych i warsztatów edukacyjnych. Wiedza i muzealna pasja połączyły kolejne pokolenia absolwentów, a współpraca z lokalnymi instytucjami i społecznością wzmocniła znaczenie Kantorówki jako miejsca żywego dziedzictwa kulturowego.

Seminaria w Wielopolu Skrzyńskim stworzyły platformę do naukowej, edukacyjnej i artystycznej wymiany doświadczeń, pogłębiły świadomość historyczno-kulturową regionu i wzmocniły więzi między muzealnikami. Każde wносиło nową energię, inny akcent, kolejne spojrzenie na to, czym może być współczesne muzeum. Przez te wszystkie lata wielopolskie spotkania muzealników stały się przestrzenią dialogu między tym, co lokalne, a tym, co uniwersalne, między tradycją a poszukiwaniem nowych form wyrazu. Wykłady, warsztaty, dyskusje, wyjazdy naukowe i koncerty tworzyły przestrzeń do nauki i integracji – zarówno między uczestnikami, jak i z lokalną społecznością. Stały się dowodem, że „wieczne miasteczko” Tadeusza Kantora pozostaje miejscem inspirującym, w którym historia, kultura i współczesna praktyka muzealna splatają się w żywą i twórczą całość.